

«Маяк»: світло і темрява міфу

Анастасія Пащенко

«Маяк»

Сценаристи Макс Еггерс, Роберт Еггерс

Режисер Роберт Еггерс

Оператор Джарін Блашке

У ролях Віллем Дефо, Роберт Паттінсон

Виробництво: США, Канада. 2019

Віллем Дефо і Роберт Паттінсон у фільмі «Маяк».
Режисер Роберт Еггерс. США, Канада, 2019.

На Київському тижні кінокритики, що відбувся 26–30 жовтня вже минулого року, український глядач мав змогу побачити один із найнезвичніших фільмів року, якщо не десятиліття – «Маяк» Роберта Еггерса. Його жанр заявлено як горор, але, як то часто буває в авторському кіно, насправді все значно складніше. Власне «горору» там небагато, натомість вельми докладно показано, як триває життя на маяку і що трапляється з людьми, які затримуються там надто довго. Дія відбувається в Новій Англії, наприкінці XIX ст. Два наглядачі, старий Том (Віллем Дефо) і Том молодий (Роберт Паттінсон), мають провести вдвох своє кількатижневе чергування...

По суті, вся дія відбувається між двома героями, тож акторська гра набуває особливого значення. І Віллем Дефо та Роберт Паттінсон блискуче виконують своє завдання, створивши цілком достовірні (принаймні як на сучасного глядача) образи двох американців «із низів» позаминулого століття і розігравши всю гаму стосунків між ними. Напрута наростає філігранно тонко, вибухово завершуючись у фіналі. А до того дія проминає неспішно, розгортаючи перед глядачем одноманітну, фізично важку роботу вдень, що змінюється вечірньою трапезою балакучого старого моряка та його мовчазного помічника; а потім настає ніч із її дивами, що з них центральним є сам маяк...

Ця кінострічка – лише друга повнометражна робота режисера (першою була «Відьма» 2015 року, що також викликала чималий резонанс). Однак вже можна простежити певні тенденції у творчості автора. Передусім це тяжіння до минулого та передавання його, так би мовити, «автентики». Причому на кількох рівнях: побутовому, зображальному, звуковому... Зокрема мовному: в «Маяку» наглядач, колишній моряк, говорить на моряцькому жаргоні, його помічник – на сільському. Мовна тканина надзвичайно важлива для сприйняття стрічки, не лише занурюючи глядача в зображуваний світ, а й багато в чому пояснюючи для нього самих героїв.

Витворюючи своєрідний світ наглядачів маяків XIX століття, творча команда послугувалася і писемними дже-

релами (офіційними документами, спогадами про наглядачів, спогадами самих наглядачів), і візуальними – світлинами маяків та побуту їхніх «жертв». Майже фотографічним, та від того не менш авторським, відображенням побаченого творцями фільму світу і став кінотвір.

Іншим покликанням на ідею «старовини» і «справжності» стала сама стилістика стрічки. Її відзнято на плівку, чорно-білу, у форматі, в якому знімали старе кіно, – словом, створено так, як робили кіно «колись».

Не менш переконливим виглядає і духовний простір героїв з його народною марновірною і буйною фантазією. Фільм у цілому просто-таки насичений міфологією – від моряцьких забобонів до покликань на «високий» міф про Прометея. При цьому введена в дію вона так, що важко сказати: відбувається фантастична подія насправді, лише в уяві героя – чи взагалі йдеться про випадковість. Та хіба не на перетині дійсності, яви та випадкових зв'язків народжуються вірування? Людина схильна до марновірства, тож саме чайки – душі загиблих моряків, як пояснює старий наглядач Том, – і русалки визначають внутрішній світ персонажів, а зовсім не ліхтар маяка – втілення переможного світла цивілізації й прогресу, що ними так пишалось XIX століття. Хоча саме ліхтар стане предметом непереможного аж до божевілля бажання наглядачів. Том молодий прагне дістатися до світлоносного «серця» маяка, Том старий же ревниво, як кохану, його оберігає. У фільмі, до слова, досить багато еротизму – проте того нездорового, порожнього еротизму, спрямованого на фетиш: старий Том, проводячи ночі на маяку, роздягається там догола, фактично «кохаючись» зі світлом; Том молодий за відсутності справжньої жінки виливає свою чоловічу енергію на випадково знайдене зображення русалки (фантазуючи при цьому про русалку живу, побачену – чи уявлену? – ним на березі моря). Зрештою, одержимість – хай навіть одержимість світлом – не призводить до добра. І герої (вони ж – антигерої) стрічки йдуть зі сцени, лишаючи глядача в роздумах.

Матеріалу для роздумування справді задосить. Історія

проста і водночас глибока, як притча. Фільм можна трактувати по-різному: на обговоренні після показу, зокрема, звучали такі «ключі» до розуміння твору, як міфологічний (згадуваний міф про Прометея в образі Тома молодого vs міф про Протея – Тома старого), психоаналітичний (море – це втілення несвідомого, маяк – фалічний символ), літературний (у стрічці помітне покликання і на американську літературну традицію – По, Мелвілла, Лавкрафта)... Нарешті, можна «просто» сприймати «Маяк» як камерну психологічну драму – і відчувати не меншу естетичну й інтелектуальну насолоду. Загалом же, ця кінострічка належить

до творів, що після всіх можливих інтерпретацій лишає певний «нерозчинний залишок». Що, власне, і є ознакою справжньої мистецької «хімії», точніше, навіть «алхімії». Якщо підсумувати, «Маяк» – це справжній подарунок для сінефіла. Любов до кіно не як до легкої розваги, а як до складного зображального мистецтва, знання його історії, хоча б елементарна обізнаність з міфологією та американською культурою XIX століття, обов'язкові для його розуміння. Дивитися таке кіно – це певна робота, але результат вартий того. Якщо згадати Франка: «Той, хоч і труду мав досить, дивні перли виносить»...

Невтомний жартівник: повернення мрії

Юлій Швець

Хоакін Фенікс у фільмі «Джокер».

Венеційський фестиваль віддав «Золотого лева» студійному блокбастеру «Джокер» – потужній психологічній драмі, яка показала, що суспільство через кіно має позбавитись соціальних ілюзій і відновити чистоту ідентифікації. Джокер (з англ. – блазень, жартівник) як кіногерой веде свій родовід від жанрової франшизи коміксів про Бетмена; там він – найбільш послідовний та віртуозний антагоніст популярної маски. Сучасний «Джокер» розповідає про соціального аутсайдера Артура Флека, маленького білого клоуна, який під впливом соціальних негараздів перефарбовується в рудого, а згодом – у кривавого. Карколомні перипетії його еволюції та їх логіка, доведена до крайнього рівня міфу, а ще – фундаментальне переосмислення функцій добра і зла у високій інтерпретації приземленого сюжету – усе це стає гарячим предметом обговорень. Небайдужі громадяни пишуть листи до міністрів з вимогою заборонити картину на окремо взятій території. «Прогресивна критика», помітивши ще в попередніх¹

«Джокер»

Сценарій: Тодд Філіпс, Скотт Сілвер

Режисер Тодд Філіпс

У ролях: Хоакін Фенікс, Роберт Де Ніро, Зазі Бітц

Френсіс Конрой

США. 2019

фільмах режисера привид маскулітності, теж ментально приєднується до ліги ображених.

Жертви Джокера (як і його прихильників у розтягнутих до вух веселою посмішкою масках, кількість яких у фіналі вимірюється сотнями) мають чіткий соціальний статус. Це представники фінансово-кримінальної еліти й ті, які прагнуть до надприбуткової справи долучитись. Вони залуговують зміни долі, бо недбало використали надану їм відстрочку для самоочищення. Якщо прямо сказати, то фільм Тодда Філіпса фундаментально адресний. У ньому не фігурують поняття «колективної відповідальності» – за приналежність до окремої соціальної чи, тим паче, національної групи (адже це завжди загроза). В ньому є пряма та безпосередня залежність між освяченим елітою злочиним і жартом суспільства... Приклади минулого свідчать, що, зустрічаючись із шаленим спротивом, кіно стає фактом суспільного життя. Схоже, опір з боку деяких критиків і колег фільмові, який, за словами продюсерів, мав на меті лише «пере-осмислення жанру», може стати каталізатором нового діалогу щодо повернення до моралі, врівноваженої щодо всіх верств населення.

Гарячої оливи в холодну війну класичної та буржуазно-прогресивної моралі додає ще один аргумент: за кілька місяців після перемоги на острові Лідо фільм Тодда Філіпса порівнявся з найбільшими комерційними хітами в США та Європі за останні тридцять років, а за впливом на масову свідомість переграє навіть «заточені» на маніпуляції мільярдні проекти медійних холдингів. Тож ігнорувати його, як це було раніше з якісними «трагедіями помсти», стає важко. До того ж «Джокер» є малобюджетним

¹ Маються на увазі, зокрема, «Парубочі вечори», сценарист яких Крейг Мезін створив, до речі, найбільш успішний мінісеріал минулого року «Чорнобиль».